

Spomienka na Jana Sedláčka, doc. PhDr., CSc. (1935 -2008)

Správu o úmrtí Jana Sedláčka som dostala spolu s oslovením napísať pár riadkov na rozlúčku do časopisu. Človek by sa rád takej smutnej úlohe vyhol, keby tu okrem profesionálnej spolupatričnosti nebol aj pocit osobnej podľznosti. Je bolestné lúčiť sa s kolegom, ktorý spoluvytváral svet odbornej i ľudskej komunity nepoznajúcej hranice medzi Českom a Slovenskom. Bol sociológom, ktorý pre moju generáciu spolu s Ivom Možným a Milanom Petruskom v normalizačnom čase nahrádzal nedostatok formatívnych „majstrov“ na Slovensku. Jeho odchod nám starším pripomína, že vstupujeme do štádia nezvratných rozlúčok a umenšovania nášho sociálneho vesmíru.

Zámerom spomienky nie je zhodnotenie jeho úctyhodného prínosu pre znovuoobnovenie našej (a myslím tým českú a slovenskú) sociológie, ale najmä pre mladších kolegov je vhodné podať aspoň faktografickú charakteristiku slovníkového typu.

Jan Sedláček študoval v rokoch 1953 – 1958 filozofiu na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej, kde začal pôsobiť najprv ako asistent (PhDr. 1957), a neskôr ako docent (1980) dejín sociológie. Podieľal sa autorsky na prvom povojnovom *Filozofickém slovníku* (1966), do ktorého napísal väčšinu sociologických hesiel, potom na *Malém sociologickém slovníku* (1970), a sám vydal ním samým najviac cenenú monografiu *Pojem inteligence v sociologii* (1969). Neskôr, keď z politicko-ideologických dôvodov nemohol pracovať na preferovanej téme „rola inteligencie a najmä intelektuálov v politike“, sa nasmeroval na dejiny sociológie a publikoval monografiu *Východiska Durkheimovy sociologie: Analýza a kritika* (1979).

Osobitným prínosom je jeho orientácia na poľskú sociológiu, ktorá v dôsledku bohatšej histórie ale najmä vďaka podstatne liberálnejšiemu prostrediu mala významný predstih a bola cenným zdrojom poznatkov a podnetov pre znovuoobnovenie disciplíny v 60. rokoch u nás. Sedláčkove kvalitné preklady prác najvýznamnejších poľských autorov a celý rad zasvätených recenzií, aké dnes už málokto vie a chce písať, keďže sa to „nerentuje“, bol, tou tichou, ale systematickou prácou na budovaní inštitucionálnych základov obnovej disciplíny.

Pohľad na vývoj disciplíny cez profesijnú dráhu zakladajúcich osobností akou Jan Sedláček bol, imunizuje aj proti čiernobielemu nazeraniu na minulosť. Jeho spomienka na vysoko vzdelané, tvorivé a charakterné osobnosti ako J. Kľofáč, M. Machovec, logici Jauris a Materna, J. Popelová-Otáhalová, L. Tondl, ktoré ho formovali v období štúdia na FF UK v 50. rokoch spochybňujú zjednodušujúce odpísanie tohto obdobia na pražskej fakulte ako doby ideologického temna. Naopak, kvalita univerzitných učiteľov, ktorí boli sami utváraní ešte duchom prvej československej republiky vysvetľuje aj lepšiu pripravenosť zakladajúcej generácie sociológov v Prahe, v porovnaní s tou, ktorá sociológiu obnovovala v Bratislave. Jediný odchovanec európskej sociológie A. Hirner sedel ešte v tom čase vo väzení.

Moje osobné zoznámenie s Janom Sedláčkom bolo nezamýšľaným dôsledkom typického normalizačného zámeru nasadiť sociológii ideologickú kazajku. Na prelome 70. a 80. rokov boli s týmto cieľom „vyššou mocou“ organizované pracovné stretnutia pracovníkov troch Katedier sociológie (Praha, Brno a Bratislava). Na rozdiel od 50. rokov neznamenal 70. roky už jej likvidáciu, ale iba sterilizáciu. Na úrovni štúdia sociológie sa to malo realizovať vypracovaním jednotného učebného programu pod zväzujúcou strechou marxisticko-leninskej ideológie. Organizoval to vtedajší normalizačný vedúci pražskej katedry, bývalý aparátник (A. Vaněk). Na prvé z tých stretnutí som išla s veľkou nevôľou. Pri rozdelení do predmetových skupín som sa však ocitla v spoločnosti dvoch starších a skúsených odborníkov na dejiny sociálneho a sociologického myslenia. Jan Sedláček bol jeden z nich, tým ďalším bol Jaroslav Střítecký z brnenskej katedry. Veľmi rýchlo sme sa zhodli, že sylaby našich kurzov vypracujeme tak, aby pod vnútenou fasádou názvu „Dejiny buržoáznej sociológie“ bolo štandardné štúdium fundamentálnych ideí klasikov sociológie z pôvodných prác. Takže sa tieto stretnutia pre mňa osobne premenili na odborne veľmi podnetné a ľudsky obohacujúce obcovanie s oboma skúsenými českými kolegami. Pre moje pedagogické i odborne formovanie to bola šťastná zhoda okolností, keďže orientácia na dejiny sociológie nebola moja slobodná voľba. Pripadla mi ako ašpirantke z nutnosti rýchlo nahradiť A. Siráckeho po jeho odchode do dôchodku. Bez akéhokoľvek času na predbežnú prípravu prednášok ma z toho úžasného rozsahu od antiky až po 20. storočie občas chytala až úzkosť ako sa v tom neutopiť. V protiklade k oficiálnemu zámeru sa nakoniec organizované zjednocovanie stalo pre mňa dodatočnou dielňou, v ktorej práve Jan Sedláček zohral rolu majstra svojim hlbokým vhľadom do prác Webera a Durkheima, klasikov ktorí sú dodnes piliermi teoretického diskurzu o modernej a postmodernej spoločnosti. Pri hľadaní vlastnej pozície v začiatkoch pedagogického pôsobenia som tak našla u pražského kolegu inšpiráciu a utvrdenie, že v čase mocensky vnútenej nadvlády marxisticko-leninskej ideológie bola oblasť dejín sociológie

rišou relatívnej slobody. Cez idey klasikov sa bolo možné vyjadrovať aj k problémom spoločnosti „tu a teraz“.

Medzi kolegami i študentmi Jana Sedláčka je až notoricky známa jeho skromnosť a nadhľad. To je aj v pozadí jeho resignácie na profesorský titul, čo je pri dnešnej honbe pri vykazovaní a zbieraní bodov za citácie pre mnohých až nepochopiteľné. Ako sám priznal „kľud v duši“ bol pre neho podstatný, a ten mu bol často v rozpore s robením kariéry.

Aj v 70. rokoch, časoch veľmi nepriaznivých, bol vzorom dodržiavania tradičných noriem akademického života, čo vtedy nebolo vôbec samozrejmosťou. Z pohľadu všeobecnej dilemy vedca za komunistickej normalizácie si Jan Sedláček zvolil riešenie, ktoré bolo v súlade s jeho psychickým založením. Zachovávať dôstojnosť, vyrovnať sa bez veľkých gest vzdoru či protestov kráčať po ceste vytrvalej konkrétnej drobnej práce (preklady, recenzie, jeho dominantou bola výuka odboru). Nebol síce exkomunikovaný z oficiálnych akademických štruktúr, a ani sám nezvolil hlasitý exit, ale nič mu nebolo viac cudzie ako oportúnná kooperácia s normalizátormi a aj preto nebol pre nich dôveryhodný. Jeho súčasníci vedia, že aj v tých zlých časoch sa držal hlboko zažitej ľudskej slušnosti a udržal si elegantne sarkastický odstup od tuposti doby. V mene udržania úrovne odboru bol ochotný aj ustúpiť, ale v zásadných veciach si zachoval vernosť mravnému imperatívu. Bola mu vlastná ľudská zdvorilosť a slušnosť, ale aj občianska odvaha v časoch, keď sa mnohí vyhýbali, hoci aj na chodníku bývalým kolegom postihnutých exkomunikáciou.

Až teraz, pri písaní spomienky na Jana Sedláčka, ako to už býva, ľutujem, že v tých zrýchlených 90. rokoch sme si nenašli dosť času na debatu o premenách našich spoločností tak úzko poprepájaných a poznačených spoločnou minulosťou, ktorú sme nielen trpeli, ale aj vytvárali. Zaneprázdnená problémami, ktoré prinášali prevratné zmeny a bezprostredné udalosti, i vlastná účasť aktéra v nich, som sa ukrátila o možnosť konfrontovať sa s Honzovým nadhľadom postaveným na múdrosti takých znalcov sociálneho konania, politickej moci a dôsledkov ich iracionality na vývin spoločnosti ako boli Machiavelli, Durkheim, Weber či Simmel. Jeho kritický pohľad na jednostranné vnímanie ponovembrového vývoja u nás by bol rozhodne obohatením. Bohužiaľ, v jeho prípade je už neskoro. Vnímam to preto aj ako ďalšiu lekciiu epistemickej pokory pre sociálneho vedca.

Soňa Szomolányi